

ÁTJÁRHATÓ HATÁROK

Ünnepi kötet dr. Gaál Botond professzor
65. születésnapjára

Szerkesztette:

Fekete Károly – Kustár Zoltán – Kovács Ábrahám

Debreceni Református Hittudományi Egyetem

Debrecen, 2011

Átjárható határok

Ünnepi kötet dr. Gaál Botond professzor 65. születésnapjára

Szerkesztette:

Fekete Károly – Kustár Zoltán – Kovács Ábrahám

Acta Theologica Debrecinensis

2. kötet

ISSN: 2062-6045

ISBN: 978-963-8429667

A kötet megjelenését támogatta

a Debreceni Lelkészképzésért Alapítvány és

a Doktorok Kollégiuma elnöksége

Kiadja:

Debreceni Református Hittudományi Egyetem

Debrecen, 2011.

Technikai szerkesztő:

Szilágyiné Asztalos Éva

Nyomdai kivitelezés:

Kapitális Nyomdaipari Kft., Debrecen

Felelős vezető:

Kapusi József

Pásztori-Kupán István:

ÉLETTAPASZTALATI ÉS TEOLÓGIAI
MOTÍVUMOK AUGUSTINUS ÉS A PELAGIÁNUSOK
VITÁJÁBAN

A teológiai viták elemzése során illuzórikus az a megközelítés, amely minden tanbeli kérdést kizárólag elvi síkon kíván értelmezni, mintha az adott tétel ki-
mondójának vagy hirdetőjének személyisége és élményei teljesen mellékesek
volnának a tétel egyetemes érvényének megállapításakor. Mindnyájunkkal
megesik, hogy az egymástól eltérő hitbeli vélemények közül azért lesz vala-
melyik rokonszenvesebb számunkra, mert annak igazát éppen lelki alkatunk,
élettapasztalataink, a bennünket ért hatások támasztják alá. És az sem ritka,
hogy nem feltétlenül az egyetemesen elfogadott tantételt érezzük közelebb
saját lelkivilágunkhoz.

Ha elhallgattatjuk ezt a belső, szubjektív hangot, ha nem foglalkozunk az-
zal a dilemmánkkal, hogy adott kérdésben nem az ortodoxnak mondható
gondolat, hanem annak egyik változata, árnyalt formája vagy éppen ellentéte
rokonszenves számunkra, akkor nem csupán önmagunk, hanem hallgatósá-
gunk előtt is hiteltelenné válhatunk. Ezt egyetlen módon lehet elkerülni:
szembe kell néznünk a kérdésekkel, és végig kell járnunk elődeink útjait. Az a
teológus, aki lelki vajúdás nélkül tesz magáévá kész válaszokat, veszedelmes-
sé válik: akár tud róla, akár nem. Hiszen nemcsak a „*haszontalan szóharc*”,
hanem az elfojtott belső bizonytalanságoktól szabadulni képtelen, felemás
hitelű igehirdetés is „*a hallgatók romlására*” történik (vö. 2Tim 2,14–15).
Rá kell döbbernünk, hogy a híres biológiai alapelv, miszerint az egyedfej-
lődés szükségszerűen megismétli a törzsfjlődést az életképessé válás ér-
dekében, egyértelműen érvényes a teológiában is. Csak az a teológus marad
„életképes”, aki szakmai fejlődése rendjén nem pusztán ismételteti a nagy

elődök tételeit, hanem hajlandó újra végigjárni kérdéseik, vajúdásaik útját, hiszen csak ily módon képviselheti hitelesen önnön nézeteit is.

Jelen írásunkban nem vonultatjuk fel a pelagiánus vitában felhozott érveket. Ehelyett megpróbáljuk áttekinteni, hogy Augustinus álláspontjának alakulásában milyen szerepet játszottak azok a személyes élettapasztalatok, amelyek még Pelagiusszal való találkozása előtt kialakították a híres egyházatya életfelfogását és világnézetét.

1. Augustinus fontosabb életrajzi adatai

Aurelius Augustinus Kr. u. 354-ben született Thagastéban, Patricius tanácsos és keresztyén felesége, Monica fiaként. A 401-ben írt *Vallomásokban* élénk színekkel ecseteli egyik gyermekkori élményét:

„Már gyermekkoromban hallottam az örök élet ígéretéről, amelyet Urunk Istenünk alázattal szerzett, aki alászállt hozzánk, gögös emberekhez, és már akkor eljegyzett keresztyével, sőt, elpecsételt engem¹ anyám méhétől fogva, aki annyira bízott benned! Te láttad, Uram, hogy gyermekkoromban gyomorbántalmam miatt az egyik nap hirtelen forróság öntött el, annyira, hogy már-már a halál környékezett, te láttad Istenem, mert már akkor gondviselőm voltál, hogy Krisztusnak, Istenemnek és Uramnak keresztségét milyen nagy lelki vágyakozással és mekkora hittel kértem egyes anyámtól, és egyházadtól, valamennyiünk anyjától. Anyám megrémült, egyrészt mert örök üdvösségemet, irántad érzett hittel telt tiszta szívében melengette és máris nagy igyekezettel gondoskodott arról, hogy az üdvözítő szentségeket megkapjam, másrészt téged, Úr Jézus, megvallva, a bűnök bocsánatára keresztyével leöntsenek, az esetre, ha rögtön életerőre nem kapok. Elnapolódott megtisztulásom, mintha szükség lett volna továbbra is szennyben lennem, ha életben maradok, mert ti. ama megmosatás után nagyobb és veszélyesebb gaztettek vádjá várt rám.

Így aztán hitre jutottam, anyám és egész házunk népe is, atyám kivételével, aki viszont nem fojtotta el bennem anyám hitéhez való jogot, hogy higgyek Krisztusban, akiben ő nem hitt. Anyám arra törekedett, hogy helyette inkább te légy az Atyám, Istenem, akit

1 Szó szerint: „tartósított az ő sójával”.

abban segítéssel, hogy felülmúlja őt, akit azért szolgált nagyobb lelkesedéssel, mert ezzel is téged szolgált minden tekintetben, aki e hitvesi szolgálatot elrendelted. Kérlek, Uram, ha neked is úgy tetszik, tudni szeretném, miért napolódott el megkeresztelésem? Vajon javamat szolgálta-e az, hogy meglazult szájamban a zabla a bűnre, vagy nem? Ezért tehát még most is cseng füleinkben: hadd tegye ezt is, azt is, hiszen még nincs megkeresztelve! Pedig a test egészségére nézve nem mondjuk: hadd kapjon több sebet, hiszen még nincs meggyógyulva. Mennyivel jobb volt tehát rögtön meggyógyulnom, majd barátaim és a magam szorgalmával úgy igazodnom, hogy lelkem új épsége, melyet te adtál, biztosan megmaradjon a te oltalmadban! Valóban jobb volt! De mennyi és mekkora kísértések áradata fenyegetett engem a gyermekkor után! Anyám ezt előre tudta, és inkább akarta kitenni a nyers agyagot ezeknek – ahonnan azután kialakulhattam –, semhogy magát a kész képmást.”²

A fentiek alapján egyértelmű, hogy akár a gyermekkeresztségről, eredendő bűnről, eleve elrendelésről, vagy éppen a megigazulásról szóló tanítását vizsgáljuk, ez az életrajzi mozzanat megkerülhetetlen. Az erkölcsi szempontból „a hadak útját” megjárta Augustinus nyilvánvalóan másképpen gondolkozott az élet dolgairól, mint a szigorú kelta hagyományokon felnőtt későbbi ellenfele.

Augustinus igényes oktatásban részesült, nem utolsósorban egy helyi tisztségviselő, Romanianus jóvoltából. Alapos latin műveltsége ellenére nem volt jártas a görög nyelvben, melynek tanulmányozását nem kedvelte. Nem ismerte a punok nyelvét sem.³ Karthágói tartózkodása idején, 372-ben egy élettársi kapcsolatából született Adeodatus nevű fia.⁴

Tanulmányai végeztével Thagastéban grammatikát (374), Karthágóban (375–383) és Rómában (384) retorikát tanított. Még 19 éves korában erős vonzalmat érzett a filozófia mélységeinek megismerése iránt.⁵ Bár édesanyja arra törekedett, hogy fia érdeklődését a keresztyénség felé irányítsa, harmin-

2 Lásd AUGUSTINUS: *Vallomások*, 1.11, vö. SMITH-WACE: *A Dictionary of Christian Biography*, 71.

3 QUASTEN: *Patrology IV*, 345.

4 A fiú nevének jelentése: 'Istentől kapott', 'Isten adta' (*a Deo datus*).

5 AUGUSTINUS: *Vallomások*, 3.4, vö. i. m., 8.7.

cas éveigi szinte kizárólag világi ambíciók fűtötték.⁶ Egy püspök így vigasztalta Monicát: „Olyan biztos, akár életed: soha meg nem történhetik, hogy elkallódjék e könnyek fia”?

Racionalizálásra hajlamos gondolkodóként a manicheizmus hatása alá került, amely a nehézségeket jelentő Ószövetség elutasítása, valamint a gonosz kérdéskörének egyszerű megoldása miatt volt számára rokonszenves. A szekta vonzaskörében eltöltött kilenc év (373–382) egész életére nézve meghatározó maradt, hiszen még patrónusát, Romanianust is megnyerte számukra.

Saját szavainak tanúsága alapján viszont soha nem azonosult a szigorú erkölcsi követelményeket támastó manicheizmussal, hiszen ezidőtájt így imádkozott: „Adj nekem tisztaságot és önmegtartóztatást, de – még ne!”⁸ Az a megállapítás tehát, miszerint Augustinus belülről ismerte a manicheizmust, csak azzal a kiegészítéssel fogadható el, hogy tanaikra nézve szerzett ugyan bizonyos fokú jártasságot, de mindvégig csak az *auditores* („hallgatók”) szintjén maradt, sosem került az *electi* („a választottak”) közé. Erkölcsi életvitele alkalmatlanná tette a közösségen belüli előrehaladásra. Éppen emiatt *A manicheusok erkölcséről* című, 388-ban keletkezett munkáját bizonyos fenntartással kell kezelnünk, hiszen olyan embertől származik, aki maga soha nem tartotta be az általa utólag keményen bírált közösség előírásait.

387 húsvétján Ambrosius keresztelte meg fiával, Adeodattussal együtt. 388-ban visszatér Thagastéba. Nemsokára meghalt barátja, Nebridius, és fia, Adeodatus is. Hippo Regiuson áthaladtában közkívánatra presbiterré, majd 395-ben püspökké szentelték.⁹ Az általa alapított kolostor rövidesen a papi szolgálatra készülő jelöltek iskolájává nőtte ki magát.¹⁰

Hippo egyházi bíróságán naponta foglalkozott a helyi jogi konfliktusokkal.¹¹ A teológiai viták szintén napirenden voltak. Ezek során válik Augustinus Hippo Regius püspökéből az egész egyházi közösség tanítói szaktekintélyévé.

6 i. m., 6.6.

7 „*Ita vivas, fieri non potest, ut filius istarum lacrimarum pereat*”, lásd i. m., 3.12.

8 „*Da mihi castitatem et continentiam, sed noli modo*”, lásd i. m., 8.7.

9 FERGUSON: *Encyclopedia of Early Christianity*, 149.

10 SMITH–WACE: *A Dictionary of Christian Biography*, 75.

11 QUASTEN: *Patrology IV*, 349–350.

Noha 430 augusztusában abban a tudatban hunyt el, hogy életműve semmivé vált, a későbbi korok ennek ellenkezőjét igazolták.

2. Megjegyzések Pelagius életútjához

Noha a manicheista és a donatista viták már kellőképpen megalapozták tanítói tekintélyét, Augustinus nevét leginkább mégis Pelagius ír szerzetessel és követőivel folytatott disputája tette híressé. A kétféle nézőpont világosabb megértése érdekében röviden áttekintjük Pelagius életútjának ismert részleteit és tanítását is.

Pelagius Kr. u. 350/354 körül született. Nevének jelentése: 'tengerentúli, szigetországbeli'.¹² Származása felől egy ideig megoszlottak a vélemények: a kortársak visszaemlékezései alapján többnyire brit szerzetesnek tartották. Augustinus így különbözteti meg egy másik Pelagiustól: „britnek neveztetett”.¹³ A kortárs történetíró, a hispániai Paulus Orosius így emlékezik róla: „a mi britünk”.¹⁴ Marius Mercator szerint: „Pelagius, a brit nemzetbeli szerzetes”.¹⁵ A fenti szerzők hivatkozásait a kutatók annyira egyértelműnek vették, hogy a 17. században az angol származású írországi püspök, James Ussher (1581–1656) egyháztörténeti munkájában még azt is tudni véli, hogy Pelagius eredeti (természetesen angolszász) neve Morgan volt.¹⁶

Heinrich Zimmer, aki az ilyen jellegű feltételezéseket a „legcsodálatosabb meséknek” („wunderbarsten Fabeleien”) nevezte, egyértelműen igazolta, hogy Pelagius ír származású volt.¹⁷ Hieronymus, a nagy ellenfél Jeremiás-kommentárja I. könyvének bevezetőjében ugyanis „a legostobább, és a skót [értsd: ír] kásával megterhelt” szerzőként beszél Pelagiusról.¹⁸ A mindmáig

12 A görög *pelagosz* szó 'tenger'-t, a *pelagiosz* pedig 'tengeri'-t, 'tengerről érkező'-t jelent.

13 „*Britonem fuisse cognominatum*”, lásd Augustinus: 186. levél, in: MIGNE: *Patrologia Latina* 33, 816.

14 „*Britannus noster*”, lásd Paulus Orosius: *Liber apologeticus contra Pelagium de arbitrii libertate*, 12.3, idézi USSHER: *Britannicarum ecclesiarum antiquitates*, 461, valamint Ussher kiadása alapján ELRINGTON: *The Whole Works of Ussher* V, 461.

15 „*Pelagium gente Britannum monachum*”, lásd Marius Mercator: *Commonitorium adversus haeresim*, 2, in: MIGNE: *Patrologia Latina* 45, 1681.

16 „*Patri nomine Morgan dictum fuisse aiunt*.”, lásd ELRINGTON: *The Whole Works of Ussher* V, 252.

17 ZIMMER: *Pelagius in Irland*, 18–20.

18 „*Stolidissimus, et Scotorum pultibus praegravatus*”, lásd Hieronymus: *Commentarium in Jeremiam Prophetam Libri Sex, Prologus*, in: MIGNE: *Patrologia Latina* 24, 682. A korabeli szerzők a kelta eredetű íreket következetesen *Scotosok*nak nevezték.

ír nemzeti eledelnek számító rozs- és zabkása (*porridge, oatmeal*) kigúnyolásával Hieronymus egyértelműen ellenfele vérségi származását ócsárolja. A Jeremiás-kommentár III. könyvének előszavában még világosabban fogalmaz: „származása szerint a skót [ír] nemzetből való, a britek szomszédságából”.¹⁹ Hieronymus tudja, hogy a kortársak által egyszerűen „britnek”, tehát a szigetvilágból érkezőnek titulált ellenfél nem brit, hanem a britek szomszédságában élő írek sarja.

Pelagius származását nem valamiféle modern ír nemzeti büszkeség szempontjából kell tisztáznunk. Erre elsősorban azért van szükség, hogy őt valóban a saját ír-kelta hagyománya alapján próbáljuk megérteni, annál is inkább, mivel az írek híres térítője, szent Patrick kortársáról van szó. Ez a hagyomány ugyanis egyrészt nagyon sok tekintetben különbözött a nyugati latin tanítástól és gyakorlattól, másrészt több szempontból közelebb állt a keletiek (görögök, szírek, szkíták) felfogásához. Éppen ezért nem véletlen, hogy később a Rómából száműzött pelagiánusokat – köztük Caelestiust és Aeclanumi Julianust is – szívesen fogadták Keleten. Ennek az életfelfogásnak szerves része volt a személyes léletszentség megkövetelése, illetve az egyén és Isten egymástól elválaszthatatlan kapcsolatának a magától értetődő feltételezése.²⁰ Ennek nyilvánvaló nyomait nemcsak az ír katolikusoknál, hanem a szkíta-utód népek gondolkodásában és a magyar keresztyén néphagyományban is felfedezhetjük.²¹

19 „*Habet enim progeniem Scotiae gentis, de Britannorum vicinia*”, lásd Hieronymus: *Commentarium in Jeremiam Prophetam Libri Sex, Liber Tertius*, in: MIGNE: *Patrologia Latina* 24, 758.

20 Az ír-kelta típusú keresztyénség lelkiségének rövid összefoglalását és Pelagius tanainak hatását lásd pl. OLSEN: *A kelták és a keresztyénség*, különösen 56–57. és 81.

21 A személyes léletszentség követelményének számos példáját ismerjük a magyar írott és íratlan hagyományból. Anonymus *Gestájában* Álmos születésének leírása nemcsak a szent madártól való származást emeli ki, hanem magát az *Álmos* nevet is szentként értelmezi: „*Almus, id est sanctus*” = „Álmos, azaz szent”. Szintén Álmosról írja Anonymus, hogy érett korában a Szentlélek ajándéka jutott neki, és a csatában a Szentlélek volt a segítsége. Az léletszentség példáinak egész sorát láthatjuk az Árpád-ház számos szentjének (Imre, Margit, Erzsébet stb.) életrajzaiban, Mátyás királyról szóló népmeséinkben, Benedek Elek Jézus és a tanítványok földi utazásairól szóló népmese-gyűjteményeiben stb. Az archaikus magyar népi imádságok között szintén találunk hasonló példákat, lásd pl. ERDÉLYI: *Hegyet hágék, lőtőt lépék*.

Pelagius neveltetésére annak eredményeiből következtethetünk. Hieronymus gúnyos megjegyzése e tekintetben nem állja meg a helyét. Alapos teológiai felkészültsége mellett Pelagius nemcsak latinul, hanem – éppen Augustinusszal ellentétben – görögül is folyékonyan beszélt.²²

390 körül már Rómában találjuk, ahol a sok reformszellemű aszketikus közösség egyikének vezetője.²³ Az önmegtartóztatással egybekötött lelkiség komolyan vételével és gyakorlásával eleve más élettapasztalatot szerzett, mint Augustinus, aki – teológiai bírálata ellenére – szintén osztatlan elismeréssel beszélt róla. *A bűnösök érdemeiről, bocsánatáról és a gyermekkeresztségről* című, 412-ben keletkezett munkájának harmadik kötetében Hippo Regius püspöke a következőképpen jellemzi Pelagiust: „Éppen az elmúlt napokban olvastam néhány írását Pelagiushoz, aki, mint hallottam, szent férfiú és nem kevés előmenetele van a keresztyén életben.”²⁴

Pelagiust, aki nem pap, hanem világi teológus volt,²⁵ az a komoly szándék tartotta Rómában, hogy a külső vallásosságban kimerülő laza erkölcsű római életmóddal szemben segítsen megszilárdítani a következetes keresztyén életvitelt.²⁶ Ő nemcsak vágyakozott a megtisztulásra, mint az ún. „manicheista” korszakában lévő Augustinus, hanem valóban gyakorolta azt a hazulról hozott életformát, amelyben egyáltalán nem volt helye az „Adj nekem tisztaságot és önmegtartóztatást, de – még ne!” típusú fohászokozásoknak.

Augustinust saját élettapasztalata és botrányos erkölcsi kilengései megtanították arra, hogy önmagáról Istentől elszakítottan is gondolkozzék. Pelagius nem részesült ilyen „szemléltető oktatásban”. A Pelagius-féle metafizikai „én” éppen ezért függetleníthetetlen Istentől: az ír tanító felfogása szerint az embernek nincs Istentől világosan elkülöníthető személyisége, hiszen létünk maga is csak Őreá nézve valóságos. Ezzel szemben az emberi romlottság legalsó szintjeit személyesen megtapasztaló Augustinus nagyon is el tudta képzelni, hogy az embernek igenis lehet Istentől teljesen független, következképpen velejéig romlott és mindenestől pusztulásra méltó egyéni valósága. Ez az elsősorban szubjektív élettapasztalatból táplálkozó augustinusi metafizikai „én” találkozik tehát a szintén személyes élményeire is hagyat-

22 MOSHEIM: *Institutes of Ecclesiastical History* 3, I.442.

23 FERGUSON: *Encyclopedia of Early Christianity*, 887.

24 Augustinus: *De peccatorum meritis et remissione et de baptismo parvulorum*, 3.1, lásd in: MIGNE: *Patrologia Latina* 44, 185. A szöveg értelme szerint Pelagiust akár „nem fiatal”, tehát hitben előrehaladott keresztyénnek lehet tekinteni.

25 Mind Paulus Orosius, mind Zosimus pápa laikusként beszél Pelagiusról, lásd SMITH-WACE: *A Dictionary of Christian Biography*, 820.

26 FERGUSON: *Encyclopedia of Early Christianity*, 820.

kozó író teológus metafizikai „én”-képével. Kettejük teológiai küzdelme idején Pelagius már idős ember volt, amikor a kialakult nézetek terén általában már kevés lényegi változás szokott történni. A kiegyezés lehetőségeinek tehát igen csekély esélyei lehettek.

Egyébként Pelagiusra is érvényes a megállapítás, hogy a tévtanítók eredeti gondolatainak felderítéséhez kénytelenek vagyunk másodlagos, és jobbára az ellenfelektől származó forrásokra hagyatkozni. Az író teológus életművének ránk maradt töredékei többnyire nem azzal a témakörrel kapcsolatosak, amelyet a későbbiekben pelagianizmus címmel bélyegeztek meg. Korunkban gyakran jelennek meg olyan munkák, amelyek az újabb bizonyítékok alapján elsősorban félreértett gondolkodóként mutatják be Pelagiuszt.²⁷ Az pedig egyértelmű, hogy ha az ellenfelek valóban olyan nagy tekintélyű teológusok, mint Augustinus vagy Hieronymus, akkor az egyszer elítélt tanítónak vajmi kevés esélye van a méltányos elbíráláshoz. Az elemzőnek így meg kell tanulnia a tisztább látást kereső kételkedés hermeneutikájával olvasni még a legtekintélyesebb tanítók írásait is.

Noha Pelagius életére vonatkozóan módfelett hézagos adatokkal rendelkezünk, annyi megállapítható, hogy tanítása és életvitele nem volt egyedi sajátosság. Az sem véletlen, hogy Rómában a szintén író származású, ügyvédből szerzetessé vált Caelestius volt Pelagius közeli barátja és követője. Könnyen meglehet, hogy az erkölcsi szempontból feddhetetlen tanító köré ugyanolyan származású, egyazon kelta hagyományt és lelkiséget követő közösség szerveződött. Ezt támasztja alá Massiliai Gennadius is, aki azt írja Caelestiusról, hogy fiatalkorában, mielőtt Pelagius tanításához csatlakozott volna, szüleinek három levelet is írt a szerzetesi életéről, amelyek az Istenre vágyakozók számára szükséges erkölcsi tanácsokat tartalmazták. Gennadius hangsúlyozza, hogy e rövid művekben semmi nyoma nincs a későbbi (pelagiánus) tévelygésnek, mivel a szerző azokat teljesen „az erények bátorításának” (*ad virtutis incitamentum*) szentelte.²⁸

Gennadius megállapításából kiderül, hogy Caelestius életvitele és gondolkodása azonos volt Pelagiuséval. Aszketikus életfolytatásán alapuló tanítása tehát nem volt ellenszenves, még Gennadius számára sem. Szinte szükségszerű, hogy e kelta típusú lelkiségre épülő teológiai gondolkodás esetleges hiányosságait csak egy olyan személyes élettapasztalattal rendelkező ember kifogásolhatta, mint amilyen Augustinus volt. Ez azonban korántsem jelenti

27 Lásd pl. BRADLEY: *The Celtic Way*.

28 Gennadius: *Liber de scriptoribus ecclesiasticis* 44, in: MIGNE: *Patrologia Latina* 58, 1083–1084.

azt, hogy a kelta lelkeséget hírből is alig ismerő észak-afrikai püspök minden megállapítása teljesen tárgyilagos lett volna. Pelagius és követői gondolkodásáról alkotott véleményét könnyen befolyásolhatta az a tény, hogy az erkölcsi életvitel iránt támasztott igények szempontjából a Rómában működő ír közösség sokban hasonlított a manicheistákhoz. Mivel a manicheista közösséghez való tartozás csak negatív élményt és emléket jelentett Augustinus számára, hiszen gyakorlatilag kudarcot vallott az erény gyakorlásának kísérletében, és a köztük eltöltött kilenc év ellenére emiatt nem haladhatott előre a szekta rangsorában, a manicheisták iránti ellenszenvé könnyen átminősülhetett a kelta lelkeségtől való viszolygássá. Noha nem tartozik a jelen tanulmány témájához, annyi megállapítható, hogy az aszkézist fiatalkorában nem sok sikerrel gyakorló Augustinus számára minden magas erkölcsi ideál eleve kétes, hirdetője pedig képmutató színben tűnhetett föl.

3. Pelagius tanainak elítélése

A 431-es efézusi zsinat első és negyedik kánonja Caelestius neve alatt ítélte el a pelagianizmust. Ezt megelőzően a 411-ben vagy 412-ben tartott karthágói zsinaton Caelestiusnak a következő, Paulinus milánói diakónus által összeállított vádpontok ellen kellett védekeznie:

1. <i>Adam mortalem factum, qui sive peccaret, sive non peccaret, moriturus fuisset.</i>	1. A halandónak teremtett Ádám akár bűnt követett volna el, akár nem, meghalt volna.
2. <i>Peccatum Adae ipsum solum laesit, non genus humanum.</i>	2. Ádám bűne csak öneki ártott, nem az [egész] emberi nemnek.
3. <i>Parvuli qui nascuntur in eo statu sunt, in quo fuit Adam ante praevaricationem.</i>	3. Az újszülöttek ugyanabban az állapotban vannak, mint amelyben Ádám volt a bűneset előtt.
4. <i>Neque per mortem vel praevaricationem Adae omne genus hominum moriatur, nec per resurrectionem Christi omne genus hominum resurget.</i>	4. Nem az egész emberi faj hal meg Ádám halála vagy bűnbeesése miatt; mint ahogyan nem az egész emberi faj támad fel Krisztus feltámadása által. ²⁹
5. <i>Lex sic mittit ad regnum caelorum quomodo et Evangelium.</i>	5. A törvény éppen úgy a mennyek országába vezet, mint az evangélium.
6. <i>Et ante adventum Domini fuerunt homines impeccabiles, i.e. sine peccato.</i>	6. Már az Úr jövetele előtt is voltak bűntelen, azaz bűn nélküli emberek. ³⁰

29 Tudniillik ahogyan Ádám halált szerző bűne nem hat ki a teljes emberi nemre, úgy Jézus feltámadása sem érinti egyetemesen a teljes emberiséget, vö. ezt a Heidelbergi Káté 20. kérdés-feleletével.

30 Marius Mercator: *Commonitorium super nomine Caelestii*, I, in: MIGNE: *Patrologia Latina* 48, 69–70, vö. HEFELE: *Councils II*, 447.

A fentieket gyakran a pelagiánus eretnokség alaptételeinek tekintik, noha nem bizonyítható, hogy ilyen formában származtak volna Pelagiustól. A vádpontokat Marius Mercator nyugati laikus teológusnak, a római kúria konstantinápolyi ügynökének feljegyzéséből ismerjük, aki egyébként Caelestius „Pelagius tanítványának és hallgatójának” (*discipulus et auditor Pelagii*) nevezi. Egy másik, *Feljegyzések Aeclanumi Julianus írásaihoz* című munkájában azt is hozzáteszi, hogy Caelestius, Pelagius oktatása folytán annak istentelenségét még vegyítetlenebbül fogadta be, és „esztelenségének hihetetlen szöbőségével” sokakat ennek az eretnokségnek a résztvevőjévé és bűntársává tett.³¹ Mercator szavahihetősége azonban nemcsak Pelagius, hanem Mopszvesztiai Theodorosz, Nesztoriosz és Küroszi Theodorétosz kapcsán is megkérdőjelezhető.³² Továbbá, amikor *Feljegyzések Aeclanumi Julianus írásaihoz* című munkájában felsorolja ugyanezeket a vádpontokat, a kisebb szövegváltoztatások mellett egy egészen új elemet is beiktat:

*Infantes, etiamsi non baptizentur,
habent vitam aeternam.*

Az újszülötteknek akkor is örök életük van,
ha nem keresztek meg őket.³³

Ez a kérdés azért érdekes, mert ezáltal Pelagius és köre (ha a gondolat valóban tőlük származik) megelőlegezi az ún. szükségkeresztséget hirdető középkor (Aquinói Tamás) tanításával szemben kialakult azon reformátori álláspontot, miszerint a kereszteleetlenül meghalt gyermekek nem esnek el eleve az üdvösségtől. A vízzel való külső leöntést ugyanis meg kell különböztetni a Lélek keresztségétől, amely adott esetben követheti a vízzel való leöntést (mint Jézus megkeresztelesekor), de meg is előzheti azt (ahogyan például Cornelius háznépének esetében történt). Augustinusnál éppen a keresztség válik az eredendő bűn elmosatásának jegyév, melyre később – tévesen – a szükségkeresztség dogmája is ráépült.

31 Marius Mercator: *Subnotationes in verba Juliani*, in: MIGNE: *Patrologia Latina* 48, 113–116.

32 Lásd PÁSZTORI-KUPÁN: *Mindnyájan egybehangzóan tanítjuk*, 27., 88. és 111–112.

33 MIGNE: *Patrologia Latina* 48, 115.

4. Személyes tapasztalatok a teológiai érvek hátterében

Augustinus és Pelagius 410 utáni összekülönbözésének első jelét maga Augustinus örökítette meg *Az állhatatosság ajándéka* című munkájában.³⁴ A történet szerint Augustinus egyik barátja, aki püspök volt, Pelagius jelenlétében a következő rövid imát idézte a *Vallomásokból*: „Add, amit parancsolsz, és parancsold, amit akarsz!”³⁵ E szavak állítólag nagyon felkavarták Pelagiust, akinek az volt a benyomása, hogy Augustinus az embert csupán bábnak tekint a teremtő Isten kezében. Az epizód leírását követő részben Augustinus először saját megtérésének legfontosabb mozzanataira hivatkozik:

„Ugyan mit parancsol Isten elsősorban és leginkább, ha nem azt, hogy higgyünk Őbenne? Ezt tehát ő maga adja, ha néki helyesen mondjuk: »Add, amit parancsolsz.« Továbbá, ugyanazokban a könyvekben, ahol megtérésemről azt mondtam: Isten térített meg arra a hitre, melyet a legnyomorultabb és legdühöttebb szószerénységgel pusztítottam, nem emlékszel, hogy az elbeszélés során kimutattam: édesanyám hűségese és naponkénti könnyeiért adott meg, hogy el ne vesszek?»³⁶ Ott hangsúlyoztam, hogy Isten az ő kegyelmével igaz hitre vezette az emberek akarátát, amely nem csupán elfordult attól, hanem éppen ellene fordult annak. Továbbá tudod, és ha akarod, meg is vizsgálhatod, miképpen kértem Istent az állhatatosságban való előrehaladásomért.”³⁷

E nélkülözhetetlen és egyben üzenetértékű életrajzi betét után következik a két nézőpont közötti különbségek rövid kifejtése. Augustinus nem általános értelemben érvel, azaz nem elméleti típusú teológiát folytat. Éppen ellenkezőleg: Isten előre tudásáról (*praescientia*) és eleve elrendeléséről (*praedestinatió*) csakis úgy tud beszélni, mint amelyek elválaszthatatlanul kötődnek saját, személyes élettapasztalataihoz:

„Így Isten mindazon adományai kapcsán, amelyeket abban a művemben akár óhajtottam, akár dicsértem, kicsoda merészelné, no nem tagadni, hanem csupán kétségbe vonni, hogy az azokat adó

34 Augustinus: *De dono perseverantiae*, 53, lásd in: MIGNE: *Patrologia Latina* 45, 1026.

35 „*Da quod iubes et iube quod vis*”, lásd AUGUSTINUS: *Vallomások*, 10.29, 10.31 és 10.37.

36 Ehhez lásd i. m., 3.11–12 és 9.8.

37 Augustinus: *De dono perseverantiae*, 53, in: MIGNE: *Patrologia Latina* 45, 1026.

Isten nem tudta előre, hogy adni fogja azokat, illetve nem tudhatta, hogy kiknek fogja adni? Ez a szentek nyilvánvaló és biztos eleve elrendelése [*praedestinatio manifesta et certa sanctorum*], amelyet később – mikor már a pelagiánusokkal vitatkoztunk – a szükségétől kényszerítette gondosabban és alaposabban kellett védelmeznem. Megtanultam ugyanis, hogy minden egyes eretnokség a saját kérdéseit [*proprias quaestiones*] hozza be az egyházba, amelyek ellen a Szentírást akkor is gondosabban védelmeznii kell [*contra quas diligentius defenderetur Scriptura divina*], ha ezt semmi efféle szükség nem kényszeríti. Vajon mi kényszerít, hogy e munkámmal részletesebben és velősebben védelmezzem a Szentírás azon helyeit [*loca Scripturarum*], amelyek igenlik az eleve elrendelést, ha csak nem az, hogy a pelagiánusok ezt mondják: Isten kegyelme a mi érdemeink szerint adatik? Mi más ez, mint a kegyelem teljes tagadása [*gratiae omnino negatio*]?³⁸

Érdemes odafigyelni a fenti szöveg hangsúlyaira. Isten eleve tudását és eleve elrendelését Augustinus elsősorban személyes megtéréséhez és megváltottság-tudatához köti: Isten előre tudta, hogy milyen adományokkal fogja őt és másokat felruházni. Kétségtelenül erre a személyes tapasztalatra utalva, már a megtért állapotból visszatekintve mondja ki a legfontosabb mondatot: „ez a szentek nyilvánvaló és biztos eleve elrendelése” (*haec est praedestinatio manifesta et certa sanctorum*), amelyet a későbbiekben aztán gondosabban és alaposabban kellett védelmeznie. Ezzel önmagában véve nincs gond, csupán ismét hangsúlyoznunk kell: Augustinus a személyes tapasztalat révén benne megszilárdult igazságot védelmezi.

A szöveg további része sem mellékes, hiszen Augustinus éppen ezen a ponton jut el – tudatosan-e vagy sem, az jelenleg másodlagos kérdés – annak kimondásáig, hogy „minden egyes eretnokség a saját kérdéseit/tanait [*proprias quaestiones*] hozza be az egyházba”. Mindeközben mintha megfelelkezne arról, hogy ő maga is a saját gyötrő kérdéseinek megválaszolása révén jutott el az eleve elrendelés, illetve a szentek állhatatosságának gondolatához. A fő különbség abban ragadható meg, hogy Pelagiának a maga életéből származó kérdései nem voltak azonosak az Augustinuséival. Következésképpen

38 uo.

válaszai sem azonosak, hiszen nem ugyanolyan egzisztenciális dilemmák megoldásaiként születtek.

A fenti részlet legbeszédesebb vetülete az, amikor Augustinus kétszer is említi, hogy a Szentírást (*Scriptura divina*), illetve annak bizonyos helyeit (*loca Scripturarum*), amelyek helyeslik az eleve elrendelést, meg kell védelmeznie. Ha tárgyilagosan, azaz személyes élményeitől függetlenül közeledne a kérdéshez, látnia kellene, hogy sem maga a Szentírás, sem annak bizonyos részei nem szorulnak a mi védelmünkre, hiszen tekintélyük magától Istentől van. Így tehát nem magukat a szentírási helyeket, hanem legfeljebb az azok alapján leszűrt következtetéseinket, gondolatainkat védelmezhetjük – természetesen a Szentírás segítségével.

Azzal, hogy Augustinus magát a Szentírást kívánja védelmezni a pelagiánusok ellen, azt jelzi, hogy az általuk feltett kérdésekre nem talált választ saját élettapasztalatából, mert hát nem is találhatott. Ezért érzékeli úgy, hogy Pelagiusék kérdései egyenesen a Szentírást fenyegetik. Azt ugyanis, hogy Isten kegyelme számunkra közvetlenül a mi érdemeink szerint adatik, maga Pelagius nem állította ilyen sarkítottan.

Létezik olyan feltételezés is, miszerint Pelagius tulajdonképpen felújította azt az ókori pogány gondolatot, amely az erényt Istentől (vagy az istenektől) függetlenített emberi megvalósításnak tartotta. Ennek igazolására Cicerónak *Az istenek természetéről* című alkotása alábbi részletét szokták idézni:

„Minden halandó egyetért abban, hogy a külső állapotok, szőlőkertek, búzamezők, olajfaültetvények, a gyümölcsök és termények bősége, egyszóval az élet minden kényelme és sikere az istenektől van; az erényt azonban soha senki nem tulajdonította istentől kapottnak. [...] Ugyan kicsoda köszönte meg valaha az isteneknek azt, hogy ő jó ember?”³⁹

Cicero fenti gondolatának azonban semmi köze Pelagius szándékához. A keresztény erkölcsi élet megújítására törekvő ír szerzetes célja nem az volt, hogy az erényt valamiféle Istentől független emberi érdemként tüntesse fel. Éppen ellenkezőleg: az Istentől kapott kegyelemmel és a döntés felelősségével való helyes élest akarta megtanítani az embereknek. Itt kell megjegyeznünk, hogy Pelagius a barátai és ellenfelei által egyaránt méltatott saját erkölcsi életvitele soha nem tette elbizakodottá. A nála gyengébbeket bátorította, buzdította, sőt olykor feddette is, de nem nézte le őket. Erkölcsöt megújító szándékának

39 Cicero: *De natura deorum*, 3.36, idézi HEFELE: *Councils II*, 446.

nemességét jelzi, hogy nem azonosult korának önelégülten elkülönülő mozgalmaival: így a novatiánusokkal vagy a donatistákkal sem.

Miből adódik tehát Pelagius és Augustinus alapjában építő szándékú viszonyulásának különbözősége? Ismét a személyes tapasztalatra kell hivatkoznunk: Pelagius megtérésének részleteit nem ismerjük, de életrajzi adataiból világosan kiderül, hogy fiatal éveiben korántsem járta meg azokat a mélységeket, amelyeket ellenfele. Hitre jutása nem volt tele olyan drámai fordulatokkal, mint Augustinusé. Ez azonban nem jelenti azt, hogy hitbeli meggyőződése kevesebb értékkel bírna. Ha felismerjük, hogy az augustinus *Vallomások* nem maga a megtérés receptje, hanem egy megtérés története, a híres Augustinus–Pelagius vita legfontosabb kérdései önmaguktól megoldódnak.

Augustinus és Pelagius közé egyházi státusuk is éles határt vont, hiszen a már elismert tanítói tekintélyű püspök vitakozott a feddhetetlen életű laikus teológussal. Az előbbi teljesen Isten kegyelmére hagyatkozva a keresztyén ember istengyermeki mivoltát, Teremtőjére való ráutaltságát hangsúlyozta. Ellenfelének nehezeére esett elfogadni, hogy az egyházban mind a klerikusok, mind a laikusok között vannak névleg keresztyének: így arra intette a hívőket, hogy Isten kegyelme folytán felelős keresztyénekké váljanak. Ez a dilemma szintén időtlen az egyház történetében: a reformáció századában Erasmus ugyanebből a megfontolásból fordult az egyház művelt laikus rétegéhez *A keresztyén katona kézikönyve* című munkájával.

A kétféle rendszer alapjául egymástól eltérő antropológiák szolgálnak. Augustinus az egész emberi nemet aláásó eredendő bűn (*peccatum originale*) következetes hangsúlyozásával a szabad akarat kérdését arra korlátozta, hogy az ember felelősségre vonható legyen a bűn elkövetése miatt. Ezzel együtt egyre élesebben vetette fel Isten előre tudásának és eleve elrendelésének gondolatát, amelynek mentén – noha erre csupán élete végén került sor – eljutott arra a gondolatra, hogy az egyes emberek üdvösségének és elkárkozásának oka kizárólag Isten akaratában gyökerezik.⁴⁰

Pelagius antropológiája nem annyira Isten és az ember áthidalhatatlan különbözőségére, hanem éppen kettejük közösségére épült: az ember éppen azért nem gondolkozhat Istentől elszakítottan önmaga felől, mivel tőle kapta azt a szabad akaratát, amellyel Teremtőjéhez fordulhat. Pelagius szerint ez az odafordulás nem valamiféle Istentől független megvalósítást vagy külön érdemet jelent (ahogyan a személyes tapasztalataiból kiinduló Augustinus

40 Lásd pl. Augustinus: *Retractationes* című öregkori munkáját.

látta), hanem azt, hogy az ember valóban felelős a döntéséért, önmeghatározásáért és a tökéletességre való tudatos törekvéseért.⁴¹

Augustinus attól tartott, hogy a laikus egyháztagok visszariadnak a felelősség ennyire fokozott hangsúlyozásától, hiszen senki nem érheti el a tökéletes engedelmisséget. Pelagius éppen a hívek felelős öntudatra ébresztésével akarta serkenteni azt az erkölcsi reformációt, amelynek odaszentelte egész életét.

A kegyelem adománya tekintetében szintén érzékelhető a különbség. Augustinus azt a kérdést, hogy egyes emberek – akár ugyanabban a közösségben – miért fordulnak egyre inkább Istenhez, mások pedig miért hidegülnek el tőle, saját tapasztalata alapján a kegyelem különböző mértékű adományával magyarázta: Isten kifürkészhetetlen akarata szerint egyeseknek több, másoknak kevesebb jut az üdvözítő kegyelemből. Ezzel azt a dilemmát kívánta feloldani, hogy minden erőfeszítés ellenére egyesek miért nem jutnak hitre, mások pedig – akár kevesebb erőfeszítéssel – miért hisznek.

Pelagius – nyilván szintén saját életélményeiből kiindulva – azt hangsúlyozta, hogy a teremtésben kapott kegyelem elegendő az ember megtartásához és hitben való előrehaladásához: ennek a kegyelemnek a megismerését és használatát viszont szorgalmasan kell tanulni. Ez a magyarázat az Augustinusétól eleve eltérő kérdés megválaszolására született: Pelagius egyszerre kívánja védelmezni Isten igazságosságát (aki kegyelmével mindenki számára egyenlő esélyt biztosít), illetve hangsúlyozni az ember szabad akaratból következő, és éppen ezért átháríthatatlan felelősségét, ami az erkölcsi döntéseit illeti. A kegyelemtan tekintetében újfent nyilvánvaló, hogy az eltérő motivációjú és hangsúlyú kérdések eltérő válaszokat eredményeznek.

A sort nagyon sokáig lehetne folytatni. A dilemma örökérvényűségét jelzik a későbbi nagy teológusok híres disputái is. Augustinus és Pelagius összetűzésének 16. századi változata Luther és Erasmus szabad akaratról szóló vitája, a 20. századi pedig Karl Barth és Emil Brunner pengeváltása.⁴²

41 vö. FERGUSON: *Encyclopedia of Early Christianity*, 151.

42 Az idevágó legfontosabb művek a következők: LUTHER: *Contra Henricum regem Angliae*; ERASMUS: *De libero arbitrio diatribe*; LUTHER: *De servo arbitrio*; ERASMUS: *Hyperaspistes diatribes adversus Lutheri servum arbitrium*; BRUNNER: *Natur und Gnade*; BARTH: *Nein! Antwort an Emil Brunner*.

5. Bűn és nemiség az agg Augustinus gondolkodásában

A pelagiánus vita élete végéig elkísérte Augustinust. Aggkorában kellett újból felvennie a harcot a fiatalabb és rendkívül művelt Aeclanumi Julianusszal.⁴³ Az új ellenfél szerint Ádám és Éva mesterkéletlen emberek voltak, akik gyönyörködtek az Édenkert szépségében és Isten jóságában. Az emberi nemet a társadalom fokozatos számbeli gyarapodása és érdeklődési körének kitágulása fertőzte meg; az egyén számára viszont még mindig nyitva áll a lehetőség, hogy az egyszerű és Isten iránti feltétlen bizalomra alapuló életet válassza.⁴⁴

Ha a fenti okfejtés cáfolata nem is okozott különösebben nagy nehézséget Hippo Regius püspökének, a nemiség és a bűn kapcsolatának megvilágítása rendjén bizonyos szempontból ő maradt alul. Julianus egyenesen rejtett manicheizmussal vádolta Augustinust, aki a bukott emberiség nemi életét – ismét ifjúkori tapasztalataiból kiindulva – képtelen volt elválasztani a bűntől. *A házasságról és az érzéki vágyról* című munkájában így fogalmaz:

„E könyv célja tehát – amennyiben az Úr minket az ő segítségére méltat – az, hogy a házasság jóságától megkülönböztessük [discernamus a bonitate nuptiarum] a testi vágy gonoszságát [carnalis concupiscentiae malum], amely révén az abból születő ember megfertőződik az eredendő bűnnel [trahit originale peccatum].”⁴⁵

A fiatalkori kicsapongásainak káros hatásaitól szabadulni képtelen Augustinus még a házasságon belüli nemi kapcsolatnak is bűnös jelleget tulajdonított, valahányszor az nem a gyermeknemzés szándékával jött létre. Ugyanabban a művében ezt olvassuk:

„A testi kívánságot azonban nem kell a házasságnak tulajdonítani, hanem [abban] megtűrni. [A kívánság] ugyanis nem a

43 Julianus élelméjűségét, a Szentírásban való jártasságát, kiváló görög és latin tudását, valamint az egyházi tanítók közötti kitüntetett helyét még Gennadius is elismeri, annak ellenére, hogy az aeclanumi püspök később Pelagiuszhoz csatlakozott. Megemlíti, hogy Julianus először négy, majd újabb hét könyvet írt Augustinus ellen. A nagy éhínség idején könyörületes bőkezűségével és erkölcsiségével sokakat odavonzott a pelagiánusok közösségéhez, lásd Gennadius: *Liber de scriptoribus ecclesiasticis*, 45, in: MIGNE: *Patrologia Latina* 58, 1084.

44 Lásd FERGUSON: *Encyclopedia of Early Christianity*, 152.

45 Augustinus: *De nuptiis et concupiscentia*, 1, in: MIGNE: *Patrologia Latina* 44, 413–414.

*házasság természetéből fakadó jó, hanem az ősi bűnből származó rossz.*⁴⁶

A korábbi atyák – köztük Órigenész vagy éppen Khrüszosztomosz is – a bűnnek és az abból következő bűnös állapotnak, illetve büntetésnek az egész emberi nemre kiterjedő egyetemességét hangsúlyozták, de nem részletezték annak „terjedési útját”.⁴⁷ Augustinus volt az, aki a *peccatum originale* fogalmát nem csupán egyetemes bűnös állapotként, hanem ’áteredő bűn’-ként értelmezte. E tanításban – Augustinus minden teológiai érdemének elismerése mellett – az ősbűn gyakorlatilag nemi-biológiai úton történő átörökítése valóban újításnak számított. Az eredendő bünt alapjában véve a nemi vágy és cselekedet révén szerzett „fertőzősként” értelmező észak-afrikai püspök meglehetősen nehéz helyzet elé állítja korunk keresztyén szexuáletikusait, akiknek egy adott ponton el kell ismerniük: Augustinusnak a házasságon belüli nemi élettel kapcsolatos véleményével szemben Julianus álláspontja állt közelebb az Újszövetség tanításához. A fiatal Julianus nemi etikáját elfogadni képtelen idős püspök ugyanis olyan szélsőséges álláspontra helyezkedett, amelyet még az ő ötödik századi kortársai sem szívesen vállaltak fel:

„A házasság maga »minden tekintetben tisztességes« azokban a javakban, amelyek sajátosan hozzá tartoznak. De még akkor is, ha »széplőtelen a házasság«⁴⁸ – nem csupán a paráznságoktól és házasságtörésektől, melyek kárhozatos gyalázatosságok [flagitia damnabilia], hanem mindazoktól az együttélésből származó túlzásoktól is, melyek elsősorban nem gyermeknemzési vágyból, hanem a testi kívánság győzelméből [causa voluptatis vincente libidine] fakadnak, és amelyek a házastársak bocsánatos bűnei [peccata venialia] – amikor a nemzés cselekményére [ad opus generandi] kerül sor, az önmagában megengedett és tisztességes közösülés nem létezhet a buja kívánság nélkül [sine ardore libidinis], hogy a tudatos cselekedet ösztöni kívánság nélkül mehessen végbe. Bármilyen utód, aki ebből a kívánságból születik, az eredendő bűnhöz van kötve [originali est obligata peccato], hacsak Őbenne

46 „Carnis autem concupiscentia non est nuptiis imputanda, sed toleranda. Non est enim ex naturali connubio veniens bonum, sed ex antiquo peccato accidens malum.”, lásd Augustinus: *De nuptiis et concupiscentia*, 19 [17], in: MIGNE: *Patrologia Latina* 44, 425.

47 Lásd pl. LAPORTE: *Models from Philo*, 202–203.

48 vö. Zsid 13,4.

*nem születik újjá, akit a Szűz e kívánság nélkül [sine ista concupiscentia] fogant. Éppen ezért, mikor testi születésre méltattatott, egyedül ő született bűn nélkül.*⁴⁹

A javarészt szubjektív indokokból táplálkozó fenti kijelentés furcsasága éppen abban áll, hogy a fiatalkorában meglehetősen kicsapongó életet élő Augustinus idős fejjel sokkal nagyobb erkölcsi szigorral ítéli meg a keresztyének házasságon belüli nemi kapcsolatát, mint az önmegtartóztató életmódot folytató pelagiánus ellenfelei, akik a házasságon belüli nemiség tekintetében valóban Pál apostol viszonyulásához hasonlítható nagyvonalúságot tanúsítottak. A pogányok apostola – akit életvitele alapján sokkal inkább hasonlíthatunk a pelagiánusokhoz, semmint Augustinushoz – ekképpen intette a korinthusiakat:

„Ne fosszátok meg egymást magatoktól, legfeljebb közös megegyezéssel egy időre, hogy szabaddá legyetek az imádkozásra, de azután legyetek ismét együtt, nehogy megkísértsen a Sátán titeket azáltal, hogy képtelenek vagytok magatokon uralkodni. Ezt pedig kedvezésképpen mondom, nem parancsként. [...] mert jobb házasságban élni, mint égni.” (1Kor 7,5–9)⁵⁰

Anélkül, hogy Augustinus *De nuptiis et concupiscentia* című művét modern pszichoanalízisnek alávetve egyfajta belső kompenzációs kényszerről beszél-nénk, annyi a fentiek alapján megállapítható, hogy a legnagyobb keresztyén gondolkodók tanítását sem lehet abszolút kategóriákban mérni. Teológiai álláspontunk és a különböző tételekhez való viszonyulásunk alakításában nem gátló, hanem segítő körülményként vehetjük tudomásul, hogy ím, a legnevesebb elődök sem függetlenedhettek személyes élettapasztalataiktól. Talán az sem véletlen, hogy a pelagianizmus irányában tanúsított kezdeti visszafogottsága ellenére a Julianusszal folytatott vita az idős Augustinust még keményebb, szinte a fatalizmusig menő predestináció-tan megfogalmazására sarkallta. Ekként tehát nincs új a nap alatt: a teológusok *ember-mivolta* tekintetében sem.

49 Augustinus: *De nuptiis et concupiscentia*, 24 [27], in: MIGNE: *Patrologia Latina* 44, 429.
50 [kiemelés: P.-K.I.]

Irodalom:

- AUGUSTINUS, Aurelius: *Vallomások*, Budapest, Gondolat, 1982.
- BARTH, K.: *Nein! Antwort an Emil Brunner*, München, C. Kaiser, 1934.
- BRADLEY, I. C.: *The Celtic Way*, London – Darton, Longman – Todd, 1993.
- BRUNNER, E.: *Natur und Gnade: zum Gespräch mit Karl Barth*, Tübingen, Mohr, 1934.
- ELRINGTON, Ch. R.: *The Whole Works of the Most Rev. James Ussher, D. D. Vol. 1–17*, Dublin, Hodges and Smith, 1847–1864.
- ERDÉLYI, Zs.: *Hegyet hágék, lőtöt lépék. Archaikus népi imádságok*, Budapest, Magvető, 1978.
- FERGUSON, E. (ed.): *Encyclopedia of Early Christianity*, 2. ed., London, Garland, 1998.
- HEFELE, K. J.: *A History of the Christian Councils. Vol. 1–5*, Edinburgh, T&T Clark, 1872–1896.
- LAPORTE, J.: *Models from Philo in Origen's teaching on original sin*, in: *Laval théologique et philosophique* 44/2 (1988), 191–203.
- MIGNE, J. P. (ed.): *Patrologiae Cursus Completus, Series Latina. Vol. 1–221*, Párizs, 1844–1864.
- MOSHEIM, J. L.: *Institutionum historiae ecclesiasticae antiquae et recentioris, Helmstadii*, Christianum Fridericum Weygand, 1755.
- MOSHEIM, J. L.: *Institutes of Ecclesiastical History. Vol 1–3*, New Haven, Maltby, 1832.
- OLSEN, T.: *A kelták és a kereszténység* (eredeti megjelenés: 2003), Budapest, Scolar Kiadó, 2004.
- PÁSZTORI-KUPÁN, I.: *Mindnyájan egybehangzóan tanítjuk. Az ógyház dogmatörténete 381-től 451-ig*, Kolozsvár, Protestáns Teológiai Intézet – Napoca Star, 2010.
- QUASTEN, J.: *Patrology. Vol. 1–4*, Utrecht, Spectrum, 1950–1986.
- SMITH, W. – WACE, H. (ed.): *A Dictionary of Christian Biography*, London, John Murray, 1911. A munka digitális változatban elérhető: <http://www.ccel.org/ccel/wace/biodict.html> (letöltés dátuma: 2011. január 30.).
- USSHER, J.: *Britannicarum ecclesiarum antiquitates*, Dublin, Ex officinâ typographicâ Societatis Bibliopolarum, 1639.
- ZIMMER, H.: *Pelagius in Irland: Texte und Untersuchungen zur patristischen Litteratur*, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1901.